

Motion till riksdagen 2023/24:442

av **Lorena Delgado Varas m.fl. (V)**

Studenter, doktorander och forskare

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	3
4	Studenter	4
4.1	Studenters ekonomi och trygghet	4
4.1.1	Avgiftsfri högre utbildning	4
4.1.2	Generösare dispensregler för studiemedel	5
4.1.3	Kurslitteratur	5
4.1.4	Dolda kostnader i utbildningen	5
4.1.5	Tillgång till studentmedier	6
4.2	Studenters familjeliv	6
4.3	Studenters hälsa	7
4.4	Tillgänglighet för studenter	8
4.5	Breddad rekrytering	8
5	Doktorander	9
5.1	Jämställd doktorandutbildning	9
5.2	Postdoktorer	10
6	Forskare	10
6.1	Jämställda forskningsmiljöer	10
6.2	Tillgängliga forskningsmiljöer	12
6.3	Praktiknära forskning	12

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på lagändringar som innebär att fler studenter ges dispens för att få fler veckor med studiemedel i syfte att kunna slutföra sina utbildningar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda om det kan ställas krav på att all kurslitteratur ska göras tillgänglig digitalt via högskole- och universitetsbiblioteken och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur alla studenter med behov av anpassad kurslitteratur ska få tillgång till det och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt verksamhetsförlagd utbildning (VFU), och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att inrätta ett riktat stöd till studentkårerna för att de fortsatt ska kunna ge ut oberoende studentmedier och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Universitets- och högskolerådet (UHR) i uppdrag att främja möjligheterna för föräldrar att studera och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge alla lärosäten i uppdrag att ha en föräldrapolicy och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om grundläggande trygghet för studerande, inklusive dem med funktionsnedsättning, och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör implementera åtgärderna i delbetänkandet Ökad trygghet för studerande som blir sjuka och möjliggöra sjukskrivningar på deltid och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett lärosäte bör ges samordningsansvar för studenthälsomottagningarna i hela landet för att öka likvärdigheten i utbud och tillgång till studenthälsa och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som tar ett helhetsperspektiv kring frågan om tillgänglighet till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad UHR har föreslagit och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om hur doktoranders och juniora forskares anställningstrygghet ska kunna säkras och tillkännager detta för regeringen.

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag på hur doktorandutbildningen kan bli jämställd och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett långsiktigt uppdrag bör ges till Jämställdhetsmyndigheten och lärosätena vad gäller jämställdhetsintegrering och jämställdhetsarbete och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av ett mål om att högst hälften av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska gå till män som forskar och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare och lärare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om hur kommuners och regioners forsknings- och utvecklingsarbete kan stärkas och fler kombinationstjänster tillkomma och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Högskolans huvuduppgift är att förmedla kunskap och bildning. Den är viktig för att skapa välbefinnande och ett öppet och demokratiskt samhälle. Utbildning måste vara tillgänglig i hela landet, både för att attrahera studenter som inte har möjlighet att flytta långt för att studera och för att försörja hela landet med utbildad arbetskraft. Utbildning har också ett värde i sig, oavsett om den leder till ett yrke eller inte.

Vänsterpartiet ser ett antal problem på lärosätena i dag. Det handlar dels om frågan om anställningsprocessen, dels om frågan om fördelning av forskningsmedel. Snedrekryteringen i förhållande till kön, klass, utländsk bakgrund och inte minst funktionsnedsättningar påverkar alla nivåer av akademien, och förstärks dessutom i övergången till forskarutbildningen och vidare vid tillsättning av professorer. Att människor ges lika förutsättningar att forska oavsett kön är en förutsättning för en demokratiskt förankrad akademi och för en kvalitetsbaserad forskning där det är kompetens som avgör, inte kön eller vänskapsband.

4 Studenter

Alla studenter har rätt till en utbildning av hög kvalitet. Antalet undervisnings- och handledningstimmar behöver utökas på många utbildningar. Forskningsanknytningen inom grundutbildningen behöver stärkas genom att andelen disputerade lärare ökas och genom att lärare får mer tid till egen forskning.

Studenter ska vara delaktiga i och ha inflytande över utbildningen. Att ta till vara de erfarenheter och kompetenser som finns bland dagens studenter med olika bakgrund är också ett sätt att förbättra kvaliteten på utbildningen. Givetvis ska studenterna också ha ett formellt inflytande och vara representerade vid högskolans beredande och beslutande organ. Den verksamhet som bedrivs vid studentkårerna måste finansieras.

4.1 Studenters ekonomi och trygghet

Sjukdom och föräldraskap innebär ofta dålig ekonomi och sämre möjligheter för studenter att genomföra sina studier. I dag samverkar studiemedlen dåligt med socialförsäkringssystemen. Vänsterpartiet vill därför att ersättningssystemen reformeras så att studier i stället räknas som ersättningsbar sysselsättning. Ingen student ska riskera att stå utanför sjukförsäkringen. Även bostadsbidraget behöver reformeras så att alla studenter oavsett ålder kan söka det. Det ska vara möjligt att få studiemedel under hela sin studietid. Vänsterpartiet vill att andelen bidrag i studiemedlen ska öka för att skolbördan inte ska bli alltför betungande. Det ska också finnas möjlighet för fler att få förhöjt bidrag under vissa villkor, t.ex. för behörighetsgivande studier. Med högre bidrag och lägre lån underlättas återbetalningen av studielånet.

Den som studerar eller precis börjat söka jobb ska kunna ha rätt till grundbeloppet i a-kassan. Under pandemin såg vi att arbetslösheten bland studenter ökade och det är en grupp som inte har stora ekonomiska marginaler. Studerandevillkor i arbetslöshetsförsäkringen måste därför återinföras. Studiemedel som det går att leva på är också en nödvändig förutsättning för att kunna studera på heltid och därmed kunna skapa utbildningar av hög kvalitet. Studiemedlens rekryterande effekt till högre utbildning ska inte underskattas, även om undersökningar visar att studenter från studievana hem oftare tar ut hela lånedelen medan studenter från studieovana hem i högre utsträckning förvärvsarbetar för att minska sin framtida låneskuld. Studiemedlets utformning är därför en fråga om både studiernas finansiering och rekrytering till högre utbildning.

4.1.1 Avgiftsfri högre utbildning

Vänsterpartiet anser att högskoleutbildning ska vara avgiftsfri för alla studenter oavsett var de kommer ifrån. Kunskap och utbildning är en rättighet och ska inte vara en handelsvara. Avgiftsbeläggningen av högskoleutbildningen för studerande utanför EES-området är ytterligare steg mot synen på kunskap och utbildning som en handelsvara och ett steg bort från de värden om frihet, jämlikhet, kritisk granskning och vetenskaplighet som högre utbildning bör stå för.

Att människor från andra länder kommer till Sverige för att studera berikar den svenska högskolan och bidrar till höjd kvalitet. Sedan avgifterna infördes har vi sett en kraftig minskning av antalet utländska studenter även om det börjat öka. Vår slutsats är därför att studieavgifterna bör tas bort. Regeringen bör tillsätta en utredning med

uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1.2 Generösare dispensregler för studiemedel

Enligt dagens regler kan en studerande på högskolan och andra eftergymnasiala studier få studiemedel i högst 240 veckor, vilket motsvarar studier på heltid under tolv terminer. Bara om det finns synnerliga skäl kan mer studiemedel beviljas än vad som anges i reglerna. Det innebär att möjligheterna är mycket begränsade. Synnerliga skäl kan exempelvis vara en funktionsnedsättning som innebär att studierna tar längre tid. Studerande över 40 år kan dessutom få studiemedel utöver tidsgränserna, om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl kan i dessa fall exempelvis vara arbetsmarknadsskäl. Vänsterpartiet anser att nuvarande dispensregler är alltför snäva. Möjligheten att kunna ändra sig och byta utbildningsbana under studietiden eller senare i livet behöver utökas.

Regeringen bör återkomma med förslag på lagändringar som innebär att fler studenter ges möjlighet till dispens för fler veckor med studiemedel i syfte att kunna slutföra sina utbildningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1.3 Kurslitteratur

Inköpen av kurslitteratur är en stor ekonomisk börda för många studenter. Att studenter måste köpa sin egen kurslitteratur bör ses som ett avsteg från principen om avgiftsfrihet för utbildningen. Samtidigt kan det ibland vara problem att få tag på vissa böcker när de säljer slut i bokhandeln. Biblioteken köper inte heller in tillräckligt många exemplar av varje bok för att de ska räcka till alla.

Regeringen bör utreda om det ska ställas krav på att all kurslitteratur ska göras tillgänglig digitalt via högskole- och universitetsbiblioteken. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Även studenter med funktionsnedsättning som behöver inläst eller på annat sätt anpassad litteratur har haft problem med att få kurslitteratur anpassad i tid, vilket har påverkat deras studier negativt. Denna service måste fungera för att vi ska kunna ha en högskola för alla. Regeringen bör därför utreda hur alla studenter med behov av anpassad kurslitteratur ska få tillgång till det. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1.4 Dolda kostnader i utbildningen

Enligt högskolelagen ska all högre utbildning vara avgiftsfri i Sverige. Trots det finns det väldigt lite uppföljning av hur det ser ut i verkligheten. Det saknas också tydliga definitioner för var gränsen för avgifter går. I väldigt många utbildningar ingår det obligatoriska moment som kan skapa oförutsedda merkostnader för studenterna. Det kan handla om exkursioner till exotiska platser för biologistudenter. Praktik eller s.k. verksamhetsförlagd utbildning långt ifrån studieorten som ger kostnader för dubbel bosättning. Dyr utrustning eller speciell klädsel för veterinärstudenten. Behovet av tillgång till specifik programvara för ekonomi-, sociologi- eller datastudenten. I Sveriges förenade studentkårers senaste studentbudget är det så mycket som 34 procent av studenterna som uppger att de har dolda kostnader i sin utbildning. För en del merkostnader är det möjligt att söka merkostnadslån från CSN.

Vänsterpartiet menar att det inte är rimligt att begära att studenterna ska behöva ta extralån för att tillgodogöra sig sin utbildning. Särskilt som många av de utbildningar vilka har verksamhetsförlagd utbildning är inom bristyrken i offentlig sektor. För att göra dessa mer attraktiva blir det också ur ett samhällsligt perspektiv viktigt att se över att det inte finns ekonomiska hinder för studenter att kunna fullgöra sin utbildning.

Regeringen bör ta initiativ till en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt avseende verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1.5 Tillgång till studentmedier

På senare år har flera studenttidningar lagts ner, såsom Vertex i Umeå och Gaudeamus i Stockholm. Andra lever under nedläggningshot. Ergo i Uppsala stöts efter nedläggningshot ekonomiskt av universitetet, men är bara lovade stöd till 2024. För Vänsterpartiet är det viktigt att studenter har tillgång till fria och oberoende medier. Vikten av detta märktes inte minst under metoo-debatten när det var Ergo i Uppsala som granskade Stockholms universitets studentkårs ageranden, för att Stockholms universitet saknade en egen tidning. För att inte studentmediernas existens ska ställas mot andra intressen bör ett särskilt presstödj till studentmedier övervägas.

Regeringen bör utreda möjligheten att inrätta ett riktat stöd till studentkårerna för att de fortsatt ska kunna ge ut oberoende studentmedier. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Studenter familjeliv

För att underlätta för personer med barn under 18 år att studera kan den studerande ansöka om tilläggsbidrag utöver ordinarie studiemedel. CSN uppger att under 2022 fick 115 000 studerande med studiemedel även tilläggsbidrag för barn. Antalet studerande med tilläggsbidrag har minskat med 8 procent jämfört med 2021, men ligger fortfarande på en högre nivå än 2020 och åren dessförinnan. Totalt betalades det ut tilläggsbidrag för 217 100 barn. Av dem som studerade på eftergymnasial nivå under 2022 hade 17 procent tilläggsbidrag. Könsfördelningen bland dem som får tilläggsbidraget har knappt förändrats under de år som bidraget har funnits, andelen kvinnor som får bidraget är omkring 80 procent.

Trots att en stor del av studenterna har barn finns det väldigt lite kunskap om hur detta påverkar studierna. Undersökningar har gjorts av hur studenterna klarade övergången till distansstudier under coronapandemin. I flera av de studier som gjorts framkommer det att studenter med små barn hade svårare att klara övergången till distansstudier. I en undersökning bland doktorander vid Stockholms universitet uppgav drygt 40 procent att deras familjesituation, med trångboddhet och hemmavarande barn, påverkade dem negativt (UKÄ: 2021:5 Omställningen till distansundervisning som följd av coronapandemin).

Flera lärosäten saknar en policy kring studerande med barn. Detta skapar en väldigt osäker vardag för dessa studenter, eftersom det då inte finns några rättigheter eller skyldigheter för dem att förhålla sig till, utan det kan variera från lärare till lärare. Det finns inte heller något fastslaget regelverk för vad som är normal undervisningstid, utan det kan förekomma obligatoriska moment såsom tentor och seminarier på kvällar och helger när ordinarie barnomsorg är stängd.

En föräldrapolicy kan exempelvis innehålla principer kring studerandes rätt att återgå till studier efter uppehåll för föräldraledighet eller vad som händer om en studerande missar obligatoriska moment p.g.a. frånvaro för vård av sjukt barn.

Särskilt på utbildningar till bristyrken, såsom lärare eller sjuksköterska, är andelen studerande med barn hög. Det borde ligga i samhällets och lärosätenas intresse att studerande kan fullfölja sina utbildningar med så få hinder och avbrott som möjligt.

Regeringen bör ge Universitets- och högskolerådet (UHR) i uppdrag att främja möjligheterna för föräldrar att studera. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ge alla lärosäten i uppdrag att ha en föräldrapolicy. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Studenters hälsa

En viktig del i studenters ekonomiska trygghet är rätten att kunna bli sjuk. Det finns dock i dag flera problem när det gäller studenters tillgång till sjukförsäkringen. Den som har en dokumenterad kronisk sjukdom kan sedan 2018 också i vissa fall få möjlighet att vara sjukskriven på deltid även vid heltidsstudier om sjukdomen kan innebära längre sjukperioder. För den som av olika anledningar inte kan bedriva studier på heltid och som är sjukskriven på deltid finns fortfarande ingen möjlighet att kombinera detta.

Förändringar behöver också göras för att ge studenter en grundläggande trygghet inom sjukförsäkringen, föräldraförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. Därutöver behöver åldersgränsen för bostadsbidrag ses över.

I SOU 2018:9 Ökad trygghet för studerande som blir sjuka konstaterar utredaren att uppdraget inte omfattade personer med funktionsnedsättning. För att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna känna sig ekonomiskt trygga vid studier måste även tryggheten för dem utredas.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning om grundläggande trygghet för studerande, inklusive dem med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör implementera åtgärderna i delbetänkandet Ökad trygghet för studerande som blir sjuka och möjliggöra sjukskrivningar på deltid. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I högskoleförordningen är rätten till studenthälsa reglerad. Samtidigt ser omfattningen och tillgången till studenthälsa runtom i landet väldigt olika ut. Det är välkänt att många unga mår dåligt och den psykiska ohälsan ökar. Då är det bra om det finns någon där de befinner sig som de kan vända sig till.

Alla studenter behöver tillgång till en väl fungerande studenthälsa. De senaste årens höjning av studenthälsans budget har varit positiv för studenthälsan, även om det fortfarande finns studieorter där brister förekommer. För att öka likvärdigheten i utbud och tillgång till studenthälsa bör ett lärosäte ges samordningsansvar för studenthälso-mottagningarna i hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Tillgänglighet för studenter

Personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade bland dem som är arbetslösa, delvis som en följd av en överrepresentation även när det gäller lägre utbildningsnivå. Enligt Myndigheten för delaktighet (MFD) och rapporten Utvärdering och analys av funktionshinderspolicen 2011–2016 har dock andelen studenter som uppger att de har en funktionsnedsättning ökat under senare år. I en undersökning uppger 17 procent av studenterna att de har en funktionsnedsättning, vanligast är någon form av psykiska besvär. Allt fler lärosäten har också utsett samordnare för tillgänglighetsarbetet och arbetar med att förebygga och undanröja fysiska hinder inom det systematiska arbetsmiljöarbetet och vid upphandlingar. Däremot har bl.a. andelen lärosäten som har handlingsplaner för tillgänglighetsarbetet minskat.

En annan viktig del av tillgänglighet till högskolan är tillgången till pedagogiskt stöd av god kvalitet. Pedagogiskt stöd kan bl.a. handla om anpassad examination, extra handledning, tolkning eller litteratur på anpassat medium. Enligt MFD rapporterar en del studenter om bristfällig organisation i det pedagogiska stödet, t.ex. att kontakter med stödpersonal skapas sent eller att litteraturlistor delas ut i ett sent skede så att personer i behov av anpassat medium får tillgång till studielitteraturen senare än andra.

Lagstiftningen ställer höga krav på den fysiska tillgängligheten vid lärosätena och det är också dessa delar som högskolorna framför allt fokuserar på i sitt tillgänglighetsarbete. Tillgänglighetsarbetet som helhet behöver dock stärkas.

Regeringen bör tillsätta en utredning som tar ett helhetsperspektiv kring frågan om tillgänglighet till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Breddad rekrytering

I UHR:s rapport Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper? (2016) konstateras att det arbete som utförs för att bredda rekryteringen ofta handlar om rekryteringsaktiviteter i form av öppet hus-dagar, samarbete med andra aktörer och anordnande av förberedande utbildningar. UHR beskriver ett engagemang för dessa frågor på lärosätena, men att arbetet med frågorna inte alltid är strukturerat och förankrat i organisationen. Det saknas t.ex. ofta definitioner och mätbara eller uppföljningsbara mål. Lärosätena använder inte heller bedömningar av reell kompetens eller alternativt urval i den utsträckning som skulle vara möjlig som verktyg för breddad rekrytering.

UHR rekommenderar därför regeringen att den ska ålägga lärosätena att ta fram en strategi för sitt arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande. I rapporten föreslås att det på flera punkter ska anges vad en sådan strategi ska innehålla, bl.a. uppföljningsbara mål, att det ska anges på vilket sätt lärosätena ska uppnå sina formulerade målsättningar samt att det ska anges hur bedömningar av reell kompetens och tillämpning av alternativt urval ska användas som verktyg för breddad rekrytering. Vänsterpartiet instämmer i UHR:s bedömning. Genom att lärosätena åläggs att ta fram strategier bör deras uppdrag att främja breddad rekrytering kunna ta flera steg framåt.

Lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad UHR har föreslagit. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Doktorander

För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. En stor fördel med att anställa doktorander redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till en större öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser kommer att spridas till fler, vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utomeuropeisk bakgrund och fler från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd. Doktorandanställningar ökar forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden. För en ökad trygghet är det viktigt att det finns finansiering för hela doktorandtiden.

Osäkra anställningsförhållanden utgör ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden och problemet är särskilt stort inom högskolesektorn. Tidsbegränsade anställningar (visstidsanställningar) ger arbetstagaren en svagare ställning i arbetsförhållandet och kan därför över tid utgöra ett betydande problem för denne och för möjligheterna att upprätthålla goda arbetsvillkor. Visstidsanställningar kan därtill missbrukas av arbetsgivare genom att olika slags tidsbegränsade anställningsformer varvas och staplas på varandra. Inom konstnärliga utbildningar kan en lärare dessutom anställas i tio år innan LAS inträder.

Vänsterpartiet har lagt flera förslag om anställningstrygghet inom akademien, senast i följd motionen på forskningspropositionen (prop. 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige). Våren 2021 gav regeringen UKÄ i uppdrag att utreda de tidsbegränsade anställningarna inom akademien, ett uppdrag som Vänsterpartiet välkomnar och ställde sig bakom i forskningspropositionen.

En forskares arbete kan bli lidande om personen i fråga måste oroa sig för sin egen ekonomiska situation. På en arbetsplats med många professioner blir arbetsmiljön inte bra om vissa ständigt oroar sig över sin tjänst. För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. Regeringen bör tillsätta en utredning om hur doktoranders och juniora forskares anställningstrygghet ska kunna säkras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1 Jämställd doktorandutbildning

Kvinnor och män gör olika val, vilket märks både vid ansökan till grundutbildning och vid ansökan till forskarutbildningen. Trots att kvinnor länge varit i majoritet på grundutbildning har män varit i majoritet på forskarutbildningen. 2018 var intaget för första gången sedan 2004 jämnt. Samtidigt skiljer sig valet av forskningsområde mellan kvinnor och män, där kvinnor är överrepresenterade inom medicin och folkhälsovetenskap medan männen är överrepresenterade inom teknik och naturvetenskap.

Statistiken visar också att fler män än kvinnor har doktorandtjänst eller annan anställning inom högskolan eller är företagsdoktorander. Kvinnor försörjer sig i högre grad på en anställning utanför högskolan eller på annat sätt. Det får bl.a. till följd att det är fler män än kvinnor som avlägger doktorandexamen inom fem år. Efter åtta år har skillnaderna jämnats ut.

I en rapport inom ramen för Jämställdhetsintegrering i högskolor och universitet (JIHU) konstaterar Jämställdhetsmyndigheten att det finns anledning att skifta fokus till insatser som riktar in sig på att förändra kvinnors och mäns villkor för att öka jämställdheten inom högskolan.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag på hur doktorandutbildningen kan bli jämställd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Postdoktorer

Sverige är dåligt på att ta till vara den kompetens som de som kommer hit som doktorander och postdoktorer besitter. Det vittnar de organisationer som organiserar postdoktorer om. Informationen om det svenska högskolesystemet och möjligheterna till karriärutveckling är svåra att förstå för den som kommer till Sverige som doktorand och postdoktor. Det innebär att Sverige tappar många av de doktorer som doktorerat eller forskat i Sverige. Den nya utlänningslagen som antogs 2021 påverkar också möjligheterna för lärosätena att rekrytera forskare och behålla forskare från länder utanför EES då tiden för den anställning som utgör grunden för uppehållstillstånd har förlängts till 18 månader samtidigt som vissa lärosäten tillämpar ettårsförordnanden. Utlänningslagen, vars förändringar avvisades av Vänsterpartiet, i kombination med de korta anställningsperioderna på lärosätena får konsekvenser.

Det bör utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Forskare

Genom forskning skapas ny kunskap. Denna kunskap är viktig för att utveckla ekonomin, skapa arbetstillfällen, förbättra välfärden och skapa ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Forskning behövs även för en kritisk granskning av vårt samhälle i syfte att utveckla demokratin, kulturlivet m.m.

Forskarsamhällets frihet att själv formulera och söka svaren på sina vetenskapliga frågeställningar är en viktig princip för forskningspolitiken. Både forskningens kvalitet och nytta är beroende av att politiker inte styr ämnesområde, inriktning, avgränsning, metod osv.

Lika viktigt är det att dra tydliga rågångar mellan forskning och kommersiella intressen. Den samverkan som högskolan är skyldig att ha med det omgivande samhället, däribland näringslivet, får inte leda till att högskolans forskare frånsäger sig rätten att formulera problem, ställa frågor, välja metoder och publicera forskningsresultat. Donationer och uppdragsforskning får inte ersätta statliga anslag, som är den grundläggande förutsättningen för en oberoende forskning.

6.1 Jämställda forskningsmiljöer

Delegationen för jämställdhet i högskolan skriver i sin redovisning Jämställdhet i högskolan, ska den nu ordnas en gång för alla? (2014) att bilden av akademien är nedslående. Det är en organisation präglad av normer och värderingar som bekräftar

män som överordnade och där olika villkor råder för kvinnors och mäns meritering och karriärutveckling.

Det finns mycket att göra för att åtgärda ojämställdheten vid Sveriges universitet och högskolor. Studenter väljer utbildningsplatser baserat på stereotypa könsrollsmönster. Professorer är till största delen män och har lättare att avancera på positioner. Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig dessutom åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa, andra ser jämställdhet som en icke-fråga.

Regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar i sin uppföljning Fortsatt integrering av jämställdhet i akademien (Jämställdhetsmyndigheten, rapport 2021:16) att coronapandemin har påverkat lärosätenas arbete med jämställdhetsintegrering på betydande sätt och detta behöver följas upp för att arbetet inte ska tappa ännu mer fart. Myndigheten konstaterar också att det behövs ett långsiktigt riktat uppdrag om jämställdhetsintegrering för att det ska ge förutsättningar för ökat genomslag av jämställdhetspolitiken. I studien framkommer att när uppdraget förlängs ett år i taget och endast innehåller mindre justeringar riskerar ett omtag av arbetet med jämställdhetsintegrering att utebli och engagemanget för uppdraget att avta. Man bedömer det som särskilt viktigt med ett omtag av jämställdhetsintegrering eftersom arbetet tappat fart under coronapandemin. Jämställdhetsmyndigheten föreslår tydliga skrivningar om hur lärosätena förväntas följa upp och redovisa resultat av genomförda insatser i förhållande till de jämställdhetspolitiska målen. Samt att lärosätena förväntas analysera bakomliggande orsaker till icke uppnådda resultat. Vänsterpartiet anser att jämställdhetsintegrering och jämställdhetsarbete är en viktig fråga för akademien och menar därför att uppdraget måste vara långsiktigt.

Ett långsiktigt uppdrag bör ges till Jämställdhetsmyndigheten och lärosätena vad gäller jämställdhetsintegrering och jämställdhetsarbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

På de svenska lärosätena är professorer till största delen män och har som män lättare att avancera på positioner. Forskningsmedel vid de flesta excellenscentra tilldelas huvudsakligen män, 87,3 procent av strategiska forskningsmedel tilldelas män, kvinnor får 12,7 procent. Även forskningsmedlen från EU är snedfördelade där män får mer än kvinnor. I område efter område ser vi skillnader mellan män och kvinnor när det gäller forskningsfinansiering. Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig dessutom åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa andra ser jämställdhet som en icke-fråga.

Den ojämställda situationen på lärosätena märks också när det gäller innovationer. Kvinnors innovation är ett ofta eftersatt område; det behövs såväl en jämställd forskningspolitik som en jämställd innovationspolitik. Många av de statliga stöd som finns för innovation och försöksstudier visar på en viss snedfördelning och många berörda kvinnor upplever svårigheter. Regeringen bör utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska högst hälften gå till män som forskar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Tillgängliga forskningsmiljöer

Möjligheterna ser i dag mycket olika ut för olika människor när det kommer till att arbeta inom akademien. Bakgrund, ekonomiska faktorer, kön och inte minst funktionsnedsättningar spelar in. Eventuella yttre hinder för människor att arbeta med vad de önskar måste motverkas. Det gäller även inom universitets- och högskolevärlden. I dag är kunskaperna om tillgängligheten för forskare och lärare för dåliga. Regeringen bör därför tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare och lärare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3 Praktisk forskning

I dag ser vi att det ibland brister mellan forskning och praktik. Inom det medicinska området kommer flera önskemål om mer praktisk forskning, framför allt inom den kliniska forskningen.

På flera håll införs kombinationstjänster där en person forskar på deltid och arbetar i verksamhet på deltid. Det sker huvudsakligen inom utbildning och sjukvård men det finns många fler områden där kombinationstjänster skulle kunna vara en bra anställningsform för att få mer praktisk forskning.

Hos Vetenskapsrådet finns det en möjlighet att söka bidrag till anställning som forskare på halvtid i klinisk miljö. Vid sin uppföljning (VR 2020 Anställning som forskare på halvtid i klinisk miljö. Uppföljning av en bidragsform) konstaterar Vetenskapsrådet att de flesta som sökte bidraget hade en anställning i hälso- och sjukvården vid tiden för ansökan. I dag har flera en kombinationstjänst. För den grupp som beviljades bidraget är andelen som har en kombinationstjänst i dag högre än för den grupp som inte beviljades bidraget.

I dag är det upp till kommuner och regioner att inrätta kombinationstjänster och det ser olika ut över landet. Kommuner och regioner har i allmänhet ett forsknings- och utvecklingsarbete men inte alltid genom kombinationstjänster. Även om det är i samband med den kliniska forskningen som behovet av fler kombinationstjänster oftast hörs i debatter menar Vänsterpartiet att det kan finnas en stor forskningsnytta med att ha kombinationstjänster även inom andra områden, såsom förskola, skola, äldreomsorg etc.

Regeringen bör tillsätta en utredning om hur kommuners och regioners forsknings- och utvecklingsarbete kan stärkas och fler kombinationstjänster tillkomma. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Lorena Delgado Varas (V)

Ali Esbati (V)

Birger Lahti (V)

Ciczie Weidby (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)